

Vesna Kukavica

HRVATSKE NOVINE - riznica kulturnoga blaga gradišćanskih Hrvata

(povodom slavlja stoljetnog jubileja HRVATSKIH NOVINA 2010. g. u Željeznu, Velikom Borištofu i Beču)

Bez ikakve dvojbe Tajednik Gradišćanskih Hrvatov, koji izlazi pod geslom Sloga je moć, može se smatrati prvorazrednim kulturnim dobrom gradišćanskih Hrvata i hrvatskoga naroda uopće, procjenjuje akademik Nikola Benčić.

Svečana proslava stoljetnog jubileja HRVATSKIH NOVINA, tjednika koji objavljuje Hrvatsko štamparsko društvo iz Željeznoga, započela je u tome gradišćanskom središtu 25. lipnja, na predvečer kada Republika Hrvatska slavi Dan državnosti. Dvojezična glavna škola Veliki Borištof, na čelu sa Štefanom Zvonarićem, Rudijem Berlakovićem i Georgom Horvatom, priredila je izložbu i slavljeničku multimedijску prezentaciju „Stoljeće HRVATSKIH NOVINA“. Slavlje se nastavilo nizom tematskih priredbi u rujnu i listopadu diljem Austrije. Završnica slavlja bilo je krajem ove godine u srednjoeuropskoj metropoli Beču na simpoziju posvećenom timjedinstvenim novinama.

Prvi urednik Martin Meršić st.

Od 1. siječnja 1910. te novine, zahvaljujući prvome uredniku Martinu Meršiću st., na materinskome jeziku redovito stižu u hrvatske obitelji koje su izbjegle na panonsko područje pred turskim osvajačima sredinom drugog tisućljeća. Desetljećima nakon proljeća europskih naroda Meršić okuplja intelektualce i među gradišćanskim Hrvatima zagovara prednosti suživota s domicilnim stanovništvom u novoj domovini te osvještava sunarodnjake za očuvanje vlastitoga kulturnog naslijeđa.

Naraštaji čitatelja koji danas žive u samo 50-ak naselja (od nekadašnjih gotovo 200), od Gradišća do drugih razvijenijih pokrajina Austrije, ali i oni iz 14 naselja u zapadnoj Mađarskoj i iz preostala 4 gradišćansko-hrvatska naselja oko slovačke Bratislave, primaju HRVATSKE NOVINE kao glavni medij uz pomoć kojeg teče slojevita općedruštvena komunikacija naših sunarodnjaka. Stoga se bez ikakve dvojbe Tajednik Gradišćanskih Hrvatov, koji izlazi pod geslom Sloga je moć, može smatrati prvorazrednim kulturnim dobrom gradišćanskih Hrvata i hrvatskoga naroda uopće, procjenjuje akademik Nikola Benčić.

Nacionalni trezor gradišćanskih Hrvata

U virtualnom prostoru nužno je sva godišta tjednika digitalizirati i učiniti ih dostupnim korisnicima različitih profila, od znanstvenika do pukih znatiželjnika. Riječ je o nekoj vrsti našega nacionalnog trezora u kojemu su pohranjeni i zapamćeni događaji iz svakidašnjice, kao i ona važna društvena, politička, kulturna, vjerska te gospodarska kretanja među pripadnicima gradišćanskih Hrvata u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj, procjenjuju istaknuti intelektualci i urednici iz tih zemalja poput Ivica Mikule u ime nakladnika HŠtD-a, biskupa mons. Egidija Živkovića, Jurice Čenara, Mirka Berlakovića, Roberta Hajszana, Freda Hergovića, Gabriele Novak-Karall, mladoga Mihaela Hirschlera, najmlađeg istraživača novinstva u Gradišću Marina Berlakovića, Jozefine Daničove, Branke Pavić Blažetin i drugih. Suvremeno doba je izbrisalo granice među tim susjednim zemljama (Austrijom, Mađarskom i Slovačkom) pa su se svi ogranci naše autohtone manjine na srednjoeuropskom prostoru našli, nakon burne povijesti, ponovno u ujedinjenoj Europi čime se u trećem tisućljeću otvaraju još izazovnije teme za autore, čitatelje i nakladnike HRVATSKIH NOVINA koje danas moderno uređuje Petar Tyran, ističe bivši urednik i afirmirani kulturi djelatnik Robert Sučić (†) koji smatra da u uvjetima globalizacije još snažnije treba poticati mlade da nastave njegovati vlastitu tradicionalnu kulturu uz pomoć novinstva na materinskome jeziku kako bi uspješnije oblikovali suvremene značajke identiteta sljedećih naraštaja gradišćanskih Hrvata.

Tri izazova HN-a

Tyranovim suradnicima i čitateljima čestitku je uputila u povodu visoke obljetnice ravnateljica HMI-ja Katarina Fuček (koju u prilogu donosimo u cjelini).

Godišnje redovito izlazi 54 broja HRVATSKIH NOVINA, a za rast naklade i kvalitete lista te ažurno internetsko izdanje potrebno je, prema riječima aktualnoga urednika Tyrana, osigurati znatno veća financijska izdvajanja mjerodavnih tijela Gradišća, grada Beča i Savezne austrijske vlade slijedom odredbi iz članka 7. Državnog ugovora iz 1955., te Zakona o narodnim grupama iz 1976.

Pred krugom intelektualaca i čitateljima koji danas podupiru HRVATSKE NOVINE tri su izazova. Prvi se ogleda u mogućnosti prelaska na standardni hrvatski jezik, ističe filolog dr. R. Hajszan. Drugi se prepoznaje u borbi s novim medijima, jer mnogi pojedinci miris tiska zamjenjuju on-line izdanjem budući da „i elektronskimi i tiskanimi mediji oblikujemo naš vlašći hrvatski kosmos i u njega integriramo sve ča nam je moguće“, rekao je tadašnji voditelj Redakcije za narodne grupe u ORF-u Fred Hergović.

Treći izazov je daljnji razvitak novinstva gradišćanskih Hrvata u trima zemljama EU-a i pokretanje dnevnoga lista na materinskome jeziku, što ne bi, nakon izlaska iz recesije, smio biti problem zemljama EU-a budući da je svaki sedmi Europljanin pripadnik neke nacionalne manjine, kaže dugogodišnji uspješni urednik HRVATSKIH NOVINA Petar Tyran.

Naše novine/Kršćanske hrvatske novine/Naš tjednik/HRVATSKE NOVINE – pokrenute 1910., nakon prvog urednika Martina Meršića st. uređivali su najugledniji intelektualci iz pojedinih razdoblja među kojima su bili: Štefan Pinezić, Lovre Barilić, Andrija Prikosović, Ivan Pauković, Ignac Horvat, Lovre Karall, Mate Frežin, Franjo Leopold i drugi.

Nakon Drugoga svjetskog rata uredništvo su vodili i dali izniman doprinos razvitku novina: Fric Binting, Feri Sučić, Robert Sučić, Tome Schneider, Jurica Čenar, Tome Schneider. Od 1983. do danas HRVATSKE NOVINE uređuje Petar Tyran (do 31. listopada 2023.; nap. ur.), koji ih je uz tiskano izdanje čitateljima približio i na Internetu.

*Sjednica HŠtD-a u 1970-i ljeti; s lijeva: Mirko Berlaković, Feliks Horvat, s desna: Ivica Karall, Štefan Emrich, Tome Schneider, Joško Grainer i Rudi Prikosović
foto: arhiv HN*

*Simpozij »100 ljet HRVATSKE NOVINE«, Hrvatski
centar Beč (2010.)*

foto: Petar Tyran

Katarina Fuček

Čestitka Hrvatske matice iseljenika

Poštovani glavni uredniče, gospodine Tyran!

Dragi članovi, čitatelji i podupiratelji Hrvatskoga štamparskog društva i HRVATSKIH NOVINA!

U ime Hrvatske matice iseljenika šaljem vam najiskrenije čestitke u povodu stogodišnjeg jubileja jedinstvenoga gradišćanskohrvatskog tjednika – najstarijih novina na hrvatskome jeziku na srednjoeuropskome panonskom tlu. Naraštaji gradišćanskih Hrvata sudionici su, bilo kao autori tekstova i fotografija – bilo kao oni o kojima se piše, u stvaranju tisuća i tisuća zanimljivih članaka o životu hrvatske autohtone zajednice, koji su objelodanjeni u gotovo pet tisuća svezaka te jedinstvene serijske publikacije – koja je uspješno prevladala sve izazove s kojima su se tijekom nekoliko desetljeća suočavali gradišćanski Hrvati u Austriji i oni koji žive u susjednim zemljama kao dio te naše etničke grane tj. gradišćanski Hrvati u Slovačkoj i Mađarskoj.

Od kada je u Austriji prije 89 godina (u 1921.; nap. ur.) ustrojena savezna pokrajina Burgenland, čije je ime preporoditelj Mate Meršić Miloradić preveo na hrvatski jezik izrazom Gradišće, gradišćanski Hrvati su, uz svoj tjednik, ostvarili niz društvenih i kulturnih pretpostavki za očuvanje i razvitak vlastitog identiteta u sklopu većinskoga austrijskog društva – u koje su se doselili još prije pola tisućljeća. Nova geopolitička cjelina, unatoč prirodnim procesima integracije pa i asimilacije, iznjedrila je kvalitetne projekte u posljednjih devet desetljeća, a osobito na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, kada su se u srednjoj Europi među gradišćanskim Hrvatima afirmirale mnogobrojne udruge i pojedini individualni stvaratelji, ali i ustanove gradišćanskih Hrvata. Među institucionalnim oblicima djelovanja i ustanovama izdvajam tek neke poput Pedagoške akademije iz Željeznoga (Eisenstadt), Dvojezične gimnazije u Borti (Oberwart), Znanstvenog instituta u Željeznome, Panonskog instituta u Pinkovcu (Güttenbach), Hrvatskoga kulturnog i dokumentarnog centra u Željeznome, Znanstvenog instituta GH u Trajštofu ili pak, Hrvatskoga kulturnog društva u Željeznome i Hrvatskog centra i Hrvatskog akademskog kluba u Beču i dr.

Posebne čestitke iskazujem aktualnome glavnom uredniku, slavistu i anglistu, književniku i agilnome političkom djelatniku iznimne publicističke erudicije Petru Tyranu koji stoljetni tjednik moderno uređuje punih dvadeset i sedam godina i koji ga je uspješno povezo s digitalnom erom čovječanstva. Na taj su način Hrvatske novine, koje su počele izlaziti davne 1910. u Juri/Györu (Mađarska), a kasnije nastavile svoj put u Beču

i Željeznome (Gradišće) – uspjele osigurati čitateljstvo među najmlađim naraštajima našijenaca u europskim zemljama – koji bi trebali učiniti kvalitetnije iskorake u europsko društvo znanja i umrežiti mnogobrojnu hrvatsku zajednicu koja danas živi u zemljama Europske unije i povezati njihove mrežne publikacije.

Primjetan kulturni trag gradišćanskih Hrvata, nerijetko visokih estetskih dosega, može se kronološki brižno pratiti sa stranica stoljetnih HRVATSKIH NOVINA. Taj hrvatski tjednik uređivali su samozatajni i afirmirani intelektualci, ponajbolji sinovi među gradišćanskim Hrvatima – koje danas predstavlja glavni urednik Petar Tyran. Svima njima dugujemo najiskrenije izraze zahvalnosti što su, u sklopu većinskoga njemačkog jezika, nastavili stvarati svoja djela na materinskome jeziku i nisu dopustili da im se jezično blago utopi u nimškome oceanu – kako je znao govoriti preporoditelj Mate Meršić Miloradić.

Uz Hrvatske novine, s ponosom ističem kao ravnateljica Hrvatske matice iseljenika, kako je i vaša cjelokupna nakladnička djelatnost na materinskom jeziku u Austriji uzorna, vrlo bogata i raznovrsna, osobito ona koju potpisuju nakladnici kakav je Znanstveni institut iz Trajštofa.

S druge strane, svjesna sam kako je hrvatska autohtona manjina u Austriji, dakle ne ona migracijska već autohtona, posljednjih desetljeća, nakon nekoliko stoljeća, ugrožena u svom opstanku i mogla bi se unatoč davnim vapajima preporoditelja, slavnog pjesnika Mate Meršića Miloradića, „utopit u nimškom oceanu“.

Molim Vas, glavni uredniče, ustrajte u razvijanju kvalitete Hrvatske novine u klasičnome i digitalnome izdanju. Jezik ima središnje značenje za svaku manjinu i neupitno je, i za Vas i za nas u matičnoj zemlji, da Europska unija kao planetarna višejezična zajednica bez premca treba njegovati to bogatstvo različitosti koje se fascinantno očitava na stranicama tjednika s najstarijom tradicijom na panonskom tlu - Hrvatske novine.

Vaša Katarina Fuček, ravnateljica Hrvatske matice iseljenika 2010.
(čestitke prilikom 100. obljetnice)

*Studenti iz Zadra na pohodu uredništvu
HRVATSKIH NOVIN u Željeznu (2016.)
foto: Petar Tyrán*

Rado Janković

Hrvati iz Slovačke hvalu

Hvala Tebi
Za rič svaku ku smo štali.
Za riči ke ti si pisao,
Da bi svaki saznat mogao.

Kako smo mi ovde bili,
Veselo skupa živili
Hrvati ter Hrvatice,
ki smo svi zis jedne vriće.

Da biš zdrav bio ino v'srići
Dugo živio, pisao riči
Riči mudre, spametne
Da hrvatsko ostane

Bog plati
Hrvati iz Slovačke

Predsjednik Hrvatskoga kulturnoga saveza u Slovačkoj Rado Janković umirovljenomu glavnomu uredniku Hrvatskih novin Petru Tyranu, predavši mu veliku bocu bijeloga vina na koj je napisana pjesmica u čast i za hvalu; prilikom prezentacije knjige »Jandrofska kuharica«
Hrvatski Jandrof, 28. 10. 2023.

(vidi sliku s lijeva; foto: Eva Tyran)

*Petar Tyran
foto: Mario Lang*

„Onda sam se zahustio u ta posao...“

Petar Tyran u razgovoru s Lidijom Novak o već od četiri decenija kao glavi urednik HRVATSKIH NOVIN i o žitku i svitu ki je tekao usput.

LN: Kad si 1983. ljeta nastao urednik odnosno glavni urednik HRVATSKIH NOVIN bio si zapravo još dosta mlad. Misliš da si imao onda dost životnoga iskustva za takovu ulogu/funkciju i odgovornost, i si imao dost znanja?

PT: To je bilo krajem 1983. ljeta, po Symposiumu Croaticonu 2, koga sam ja organizirao za HAK. Rezultate nažalost nikad nismo uspili objaviti i pod čim danas još trpim. Svenek se govori o Symposiumu croaticonu 1, a 2 je bio barem tako velik ako ne veći. HAK se onda čisto preminio, pak su i pinezi nestali, i tu knjigu nikada nisam mogao objaviti. A kad bi znamda bili tako daleko, je u medjuvrimenu izašla knjiga Štefana Geošića »Die Kroaten im Wandel der Zeit«, u koj su se našli dijeli toga simpozija, i časi su se preminili, išli smo demonstrirati i ta publikacija onda već nije bila tako važna.

Odgovor na pitanje: Ja sam bio relativno nepripravan, moram priznati, odnosno uredničko iskustvo sam imao s časopisom POKUS od koga je izašlo nekoliko brojeva. Ta časopis je bio uglavnom na nimškom jeziku i bio je cilj: *eine kroatische Zeitschrift aus dem Burgenland, hauptsächlich in deutscher Sprache*. Naravno su u tom POKUSU bili i neki hrvatski članci, uz ostalo i naticanje, kako se najbolje more prevesti traktat Heinricha von Kleista, „Über die allmähliche Verfertigung der Gedanken beim Reden“, dakle „O postepenoj obradi misli pri govoru“, to si je izmislio zapravo György Sebestyén, kad smo kanili dokazati – i mi hakovci svojčas – da se na našem hrvatskom jeziku sve more izraziti, dakle i filozofski teksti. Ja sam to tada sigurno ne bi mogao, moram priznati, ali bilo je nekoliko naticanj. Med dobitnici su bili Ferdo Šinković, tadašnji farnik u Pinkovcu, i Marija Horvat (kasnije udata Brajinović) iz Maloga Borištofa. Uz čiju pomoć su to bili prevodili, ili sami, to ne znam, na svaki način smo to onda objavili i dobili su još i neke nagrade – toliko o POKUSU. To uređivanje je bilo moje iskustvo, i poiti u tiskaru kao i sve drugo. Ja sam onda svojčas jur pisao i tu i tamo i za Pannoniu i Furche a pak i za Hrvatske novine, pred svim o Kolo-Slavuju i o HAK-u, bio sam koloslavujac i hakovac. O priredba sam ponekad pisao, a spominjam se, opširno i o jednoj izložbi nimške porcelan-manufakture u Liechtenstein muzeju. Pisao sam o tom na hrvatskom jeziku i Tome Schneider je to svojčas zeo, pravodao i skorigirao - bio je zahvalan za svaki članak - još i jako ilustriran, i sam se čudio, ča smo sve u stanju objaviti ako napišemo.

Iskustva sam imao relativno malo, novine uređivati – uopće ne. Zato sam to i preuzeo pod uvjetom da mi svi naši tadašnji takozvani „kapacunderi“

ili velikaši još pomoru. Početo od Augustina Blazovića prik Ferija Sučića, onda Štefan Zvonarić, Mirko Berlaković, Tome Schneider, ki je bio onda još urednik, Štefan Zvonarić stari, Feliks Vanšić, Aladar Čenar i cijeli šereg farnikov odnosno gospodinov, ki su onda bili jako zastupani u Hrvatskom štamparskom društvu. Svi su mi obećali da „pravoda ćedu mi pomoći”. To je bilo krajem 1983. ljeta. Početkom 1984. ljeta sam vidio da od te pomoći toliko neće biti. Oni su bili svi srićni da su koga našli i su me ostavili na cidilu. Ali ja sam mislio, to će jur kako i tako pojt i sam to djelao - naravno po mojoj glavi. Ne znam je li je to bilo svim pravo, ali koliko znam sada a posteriori ocijeniti, jedino je bilo važno da su si koga našli, ki će to djelati. Vjerojatno su se bili bojali, da nećedu nikoga najti gdo će to kaniti i zaista i djelati. U meni su pak toga našli. Bio sam onda relativno slobodan, studij je bio jur takorekuć na odmaku pa sam imao zapravo sriću da sam ta job dostao. Drugačije bi se morao dalje studirati, onda bi danas bio – to se svenek šalim – direktor gimnazije u Nijuzlju, a sam to zaista kanio? Ne! Šalim se, naravno. Tako da mi je to dobro došlo. Zaposlili su me na početku, mislim, još i čрно. To si bili kakovi pinezi, ke su vjerojatno imali iz bivše države (nap.: Jugoslavije). Onda su pokrenuli tu ideju, i HKD i Štampari, tih živih subvencijov, i u to vrime spada moje zapošljavanje. A kad se to obistinilo, dakle da je HKD dostao živu subvenciju i Hrvatsko štamparsko društvo – sada gor ne znam gdo je bio prvi med nami. Na svaki način je to onda Ivan „Džon“ Müller od HKD-a gurao, to je bila tako kako simbijoza med Štampari i HKD-om. Onda su došle te žive subvencije, i kad su Štampari i HKD jednu dostali, morali su ju onda i Črljeni (nap.: SPÖ) dostati, jer nas su onda držali za Črne (nap.: ÖVP), pred svim HKD. Madjarsko kulturno društvo u Gradišću je dostalo četvrtu živu subveniju a peta je bila Hrvatska sekcija Crikve (nap.: Biskupije Željezno). To je bilo malo drugačija konstelacija, ar je Zemaljski školski savjet vjeroučiteljicu Agnjicu Bubić stavio na raspolaganje Glasniku. Ča se nas drugih tiče, Matu Klikovića za HKD, Herberta Mihalića za Prezidij i mladoga Andreasa Seberényija od Madjarov, mi smo bili plaćeni – tako je barem bilo zamišljeno – dvi trećine od Saveznoga ministarstva za obrazovanje i jedna trećina od Zemlje Gradišće. Kako su si točno podilili, nikad nisam mogao izviditi, na svaki način sam bio službeno zaposlen kod Zemaljskoga školskoga savjeta, to je sada Obrazovna direkcija. Tamo bi si bio morao pojt i po tzv. Krankenschein ili potvrdu za doktora ili zubara, ali nikada nisam išao, jer to nisam tribao. Nisam bio betežan i Krankenschein nisam tribao, i zubara ne. Ako sam išao zubaru sam si to sam platio. Dakle, nikada to nisam koristio. I morao bi onde i redovito pojt prijaviti svoje odmore, ali pokidob nikada nisam išao duži čas na odmor -- na Božić nije bilo odmora, onda sam uglavnom skroz djelao i za te božićne svetke -- se nisam prijavio. Ča se tiče ljetnoga odmora, išao sam ponekad tamo, i evo jedna epizoda ka se dogodila čuda kašnje: žena Waltera Priora je bila u Zemaljskom školskom savjetu i toj sam morao pojt se prijaviti za odmor. Došao sam tamo i rekao, „Gospa Prior, ja sam izračunao, imam još 228 dani odmora od ovih zadnjih

25 ljet.“ Pa mi se nasmijala i rekla, „Da, imali bi ga.“ Rekao sam u šali, „znam da sada ne morem pojtii ljetodan na odmor, nujte mi to isplatiti.“ Pa se ubrnula i rekla, „gospodin Tyran, Vi ste veliki depp.“ – „A zač?“ – „Ča štimate da će Vam to gdo platiti? Zač niste išli na odmor?“ – „No, kad nisam mogao.“ Pa smo se takorekuć u šali razlašli, a u medjuvrimeu se ta broj dani odmora nakupio dobro prik 350, ke bi imao teoretski. Ali to je pasé, i nikad se nisam tužio. To su tako male anegdote, ako morem u šali povidati moj odnos prema Školskomu savjetu. Ponekad sam išao tamo, ako pinezi nisu došli, pa sam pitao jeli ćedu znamda ionako ča platiti. Rekli su, „to nije moguće, zvana toga, Vi gor ne spadate u naše ladice, Vi ste eksteritorijalni kod nas.“ A bili su mi svenek rekli da moram pojtii tamo. Onda je bio još i naš Erwin Horvat onde, stari Koloslavujac, ta je rekao, ča ja zapravo štimate? Svejedno u ku ladicu on gleda, ja tote nisam nutri. Oni mene ne moru najti. Najbolje da gor ne dojdem k njim pa da imaju oni mira i ja. Mogao sam samo reći „Vi me redovito plaćajte, pa već neću dojtii.“ Toga sam se i držao, ja sam zapravo malo kada išao tamo.

Ovo je sada bio dugi uvod.

Onda sam se zahustio u ta posao, ja sam novine preuzeo s osam stranic i sam bio uvjeren da to ne more biti dost, pak sam je sukcesivno proširio. Pisao sam tada na Erika pisaćem stroju od moje mame, ka mi ga je posudila. Ta zeleni Erika stroj imam još danas, samo tu vrpceu s farbom već nimam kad ne znam kade ću ju kupiti. Na tom pisaćem stroju sam počeo pisati novine, a redakcije nije bilo. Redakcija je bila na početku doma, na veži. Onda su mi rekli, neka dojdem u Kulturno društvo, onde imaju kamricu, onde je jur Jurica (nap.: Čenar) sidio pred manom. Ali ča ću se ja onde, ugladit ću, duhovno i duševno. Uglavnom sam djelao iz doma, a direktni urednički posao, dakle ta prelom i te takozvane zastave sam dva dane u tajednu djelao u Matrštofu u samoj tiskari, kade nisam imao ni stolca. Ja sam onde dva dane samo stao, uz te druge, i su me simo-tamo rivali, ali i to je bilo vrlo interesantno, jer sam djelao direktno u tiskari. Onda smo došli u garažu Kulturnoga društva (nap.: Hrvatsko kulturno društvo – HKD) – ta stan u Dr. Lovre-Karall-ulici ima i garažu uz stan. Bili su rekli da za mene nimaju mjesta u Kulturnom društvu, jer je Mate (nap.: Kliković) bio sekretar, ta je imao svoje velike prostorije, pa se je uredništvo uselilo u tu garažu. Bila je velika kao za jedan auto, pa još s liva, s desna metar i odzad i najpr metar. Tamo smo onda posadili našu sekretaricu, to je bila Rosemarie Stagl iz Vulkaprodrštofa, rodjena Cogrštofka, ka je onda u tom uredu sidila, i ponekad sam i ja onde sidio. Imali smo dva stolce. Onda je došao i ta prvi foto-slog, stroj kade smo utipkali nutar pa su došle velike zastave s tekstem na fotopapiru, koga smo onda morali rizati. Tekst smo porizali na stupce i ti stupci su se onda zalipili na jedan raster, i ta raster se onda odnesao u tiskaru i onde su te nalipljene stranice odslikali, dakle fotokopirali odnosno fotografirali, iz toga napravili jednu plastičnu foliju, ta folija se onda u offsetu pretiskala na metalnu foliju. I ta metalna folija je onda vrtala kroz te male vau-e (*Walzen*) pak se tiskalo na papir. Ovo samo

ukratko, ako gdo kani znati kako je bilo pred manje od 40 ljet, i kako se u četrdeset ljeti sve totalno preminjilo.

Onda su Štampari kupili stan u Željeznu na Hataru 54 (*Hotterweg*), i ja sam svenek rekao, ta stan je kot u Grimmovoj povidajki: mali stanić, mali podboj, mali obločići, samo su falili mali nožići i male vilice pa mali pladnići da bi mogli reći, kot u Sniguljici kad su patuljki došli pa su se sjeli za stol i svaki je imao sve svoje. Ali, mi smo imali svoju vlastitu kuću, onda smo se osamostalili i od Kulturnoga društva. Ja nikad nisam bio protiv koga društva, ali sam rekao, ako kanimo biti neovisne novine, onda moramo biti i samostalni. Mirko Berlaković kao predsjednik Štamparskoga društva (nap. Hrvatsko štamparsko društvo – HŠtD) je to hvalabogu isto kanio, isto i Klaus Čenar, ondašnji blagajnik, a oni su bile takorekuć te glavne glave. Tako smo nastali samostalne novine, ali su nas desetljeća dugo još stavljali u isti lonac s HKD-om, pred svim oni, ki nisu kanili biti prijatelji s nami su rekli, „vi ste depandansa Kulturnoga društva“. Ali nije bilo tako.

Ako sada preskočim skoro četrdeset ljet, sve to je kulminiralo u tom, da su u Hrvatskom savjetu za narodne grupe Hrvatske novine nastale Leitmedium, a to smo mogli samo nastati tim da su se i Črljeni i Črni složili u istom, da su to barem prihvatili, a to je bilo važno. Ako bi to bile samo novine jednoga društva, to nebi prihvatili. U ovom kontekstu redovito citiram Karla Krausa, ki je navodno rekao, „Stoprv ako te sa svih stran napadaju, onda znaš, da ideš pravim putem.“ To je meni bilo geslo. Meni su Črljeni predbacivali da smo Črni, Črni su rekli, vi ste Črljeni i Zeleni, a Zeleni su rekli, tako črljeno i črno kot vi pišete, tote mi nimamo mjesta. A apsolutno ništ od toga nije bila istina, ili je sve bilo istina, kad smo o svi pisali, i na to sam svenek gledao. Koliko mi se to zaista ugodalo, to ne znam, ali na svaki način mi je to bio cilj, se nijednomu ne nasloniti ali o svi pisati – sad ću završiti da znaš i drugo pitanje postaviti – i svenek je bio i cilj ne samo politički biti neovisan nego i geografski to proširiti. Ja znam da se u prošlosti, pred svim Glasnik, raspacivao i prik granice, pred svim s farniki, a djelomično su i novine i Gradišće Kalendar išli prik granice. A meni je tim da sam odrasao na granici, to bio životni cilj, da tu granicu poštivam ali da ipak gazim po ti granica. Zato sam rekao, mi moramo pisati i o naši ljudi prik granice i za nje. To mi se onda relativno dobro ugodalo, ti ljudi su bili jako zahvalni iako su bili u srićnoj situaciji da su imali dvi novine, oni su imali i Hrvatski glasnik, samo toga nisu ni tako razumili odnosno toga nisu gledali kot svoje, a Hrvatske novine su gledali kot svoje, kot svoj medij.

LN: Moglo bi se reći da su imale granice jako veliku ulogu u tvom djelovanju, u različni aspekti. U prvom redu naravno jer je još bio Željezni zastor. Ča su za tebe značile granice?

PT: Granice me pratu cijeli moj život. Moja prva spominjanja su da smo se vozili prik madjarsku granicu k našoj rodbini, kade su nam te male pineze zatakneli ili u sokne ili u gaćice, kad su znali da ćedu je carinari najti, a

velike pineze su roditelji ili staristarji kamo drugamor zataknuili kade je nisu našli. Od slovačke granice su moji prvi spominki kad sam bio pet ili šest ljet star. Moj ujac – bio je mesar i krčmar – i moj stariotac je bio krčmar, je imao prijatelja krčmara Lebana u Gijeci, s timi su se družili. Moj ujac je išao k tomu Lebanu ga pohoditi ili ča kupiti pa me onda peljao tih 400 metrov dalje do granice u Gijeci. Tote je bio Željezni zastor, jedan mali poljni put i tote je stao granični kamek i povučena je bila željezna žica, naravno. Rekao mi je moj ujac onda, „ovde je kraj svita, ovde se već ne more dalje.“ To se je u mene takorekuć zapečatilo, a ja znam još danas da sam prik gledao i sam vidio polje, pa ljude u hrvatski košulja, u bijeli gaća odnosno hlača – tako barem mislim – ki su kosili kosom. Ja nisam znao gdo onde živi. Čuda, čuda kašnje sam doznao da su to Hrvati, ja nisam ni znao, kako se ta sela zovu. Stoprv čuda kašnje, kad je došla grupa Melodija svirati na kiritof odnosno jačiti u Novo Selo, sam čuo da su ovo Slovaki. Zač su ti Slovaki znali hrvatski, to onda još nisam bio razumio. Onda kad se granica prvi put otrpla prema Slovačkoj sam se odvezao u Gijecu to pogledati, pa sam došao opet do toga kamena i tote sam imao ta déja-vu da sam ovde stao kao pet- ili šestljetni na tom kameku, još i na kameku zgora, a sada je onde bio branik. Išlo je dalje, ali samo jedan poljni put, ta nije bio asfaltiran, malo je bio zvažen, tako stare poljne pute danas gor već nimamo nigdir, i to je bila ta cesta ka je peljala iz Gijece direktno u Hrvatski Jandrof. Bivša cesta, još je veliko pisalo „Država Austrija“, a tote sam onda jur par korakov išao dalje pa sam fotografirao, ali nisam išao do Hrvatskoga Jandrofa. To je bio moj drugi zaista veliki doživljaj s granicom, a od onda sam ja stalno i poslovno išao i se vozio prik te granice. Ponekad sam se tri ili četire pute na jednu turu vozio prik granice. Prvo sam bio u Hrvatskom Jandrofu, onda sam išao dalje u Čunovo, iz Čunova prik ugarske granice u Bizonju, iz Bizonje u Hegyeshalom – po hrvatsku Štros – onda najzad Nikištrof prik madjarske granicu, onda doli Klimpuh, tote prik granice u Koljnof, onda prik Kerestura dalje u Filež, a pa najzad i morebit još doli na jug do Čajte dalje u Sambotel. Onda sam zaista nekoliko puti pregazio granicu i sam svagdir dostao pečat. Mislio sam, sad ću ovim pokazati, neka nek gledaju. Onda sam još i pokusio kod mojega poslodavca, pokidob sam stalno išao prik granice, je li neću dostati službeni pasoš, da smim prik granice bez kontrole, kad svaki put su me naravno kontrolirali i ja sam imao svenek novine i knjige u autu. Policajce i carinare je to ponekad još i interesiralo, onda su pogledali u novine, vidili su da je na drugoj strani moja slika, da sam to ja – i zapravo nikada nisam imao problem. Ta službeni pasoš mi onda naravno nisu dali. Ali toga je svoj čas bilo, ti ki su već puti službeno putovali prik granice, ti su ga dostali, ali ja nisam imao nikakov standing. Gdo je jur bio glavni urednik HRVATSKIH NOVIN za Zemaljsku vladu? – Jedini odgovor je bio „Wos, sowos gibts a?“

Dakle, to je za mene bilo zadovoljstvo i bilo mi je zadovoljstvo sve te ljude upoznati na drugoj strani granice. Stoprv onda u zreliji ljeti sam se upoznao sa svimi timi Hrvati. Pokidob imam i malu čajtansku povijest jezično, bio

*Petar Tyran: „Hrvatske novine su se i za vreme
korone sadržajno i po opsegu proširile!“ (2021.)
foto: privatno*

mi je i ta jug jako blizak, i Petrovo Selo, Čatar, Narda, to mi je bilo i jezično blizu, a ti su se čudili da ovde gdo dohadja – kade je Novo Selo oni nisu znali, kad sam rekao da sam iz Beča, to su naravno razumili, ali za Novo Selo nisu svi znali kade je to, niti naši pravi Gradišćanci to nisu znali. To su za mene granice. Ja sam sa zadovoljstvom gazio odnosno vozio prik te granice, iako sam je naravno poštivao.

LN: Kako je izgledala prikgranična suradnja odnosno veza sa štampom s druge strane granice?

PT: Ovde ću načiniti malu korekturu povijesti: ta Koordinacijski odbor sam si ja izmislio i sam si u Demetru „Metri“ Karallu našao saveznika, jer je on isto na tom djelao. Bečanski Hrvati, HGKD je imao jako dobre i uske veze u Devinsko Novo Selo a pa i u Koljnof, to su bili i privatni uzroki, a ti su zaspali kad se 1968. ljeta s revolucijom u Čehoslovačkoj zatvorila granica prema Devinskomu Novomu Selu. Kada se pak omekšala situacija, to je bio i meni cilj i ja sam onda bio predsjednik HAK-a i Metro je bio predsjednik Društva u Beču, pa sam rekao, „Slušaj, ćemo ča pokusiti. Ali nećemo to načiniti kod nas nego ćemo pojti prik granice.“ I onda smo išli u Koljnof. Tako da Koljnofci imaju tu povjesnu zaslugu da je kod njih bio prvi sastanak Koordinacijskoga odbora, i bio je. Ali mi smo ga inicirali. Onda su došli iz svih krajev tamo i to je bio takorekuć veliki pomak u suradnji, jer tada je to opet bilo moguće. Koljnofci su se pred tim jur sastajali i s Filežom i s Bečom, kad je bila granica još zaprta. Naprimjer su Koljnofci došli Beč svirati, tamburati. Onda su jednoč jedan ili dvimi ostali, ti su odskočili. To znači, Koljnofci ljeta dugo već nisu smili nikamor van. Ili Melodija iz Hrvatskoga Jandrofa: oni su svirali u Beču i jedan je ostao ovde. To je onda naravno otežavalo ostalim da putuju, ali oni su si to ipak shodili da su mogli redovito prik granice.

Ča se tiče pisanja, ja sam uglavnom sām pisao o ovi hrvatski seli kad sam i tamo išao na te priredbe. Dakle pisao sam o nji i za nje, i ponekad sam si mogao i izgraditi malu mrižu. Jedna mriža je bio Kemljanac Franjo Németh, ki je onda jur bio u Beču, ili na mađjarskoj strani Štefan Dujmović u Prisiki ili Marija Fülöp-Huljev u Undi, ili Žuža Horvat u Židanu, i kašnje onda i Franjo Pajrić stari i mladji u Koljnofu, Timea Horvat u Petrovom Selu, kade su to bili pa i Jutka Handler, i kašnje onda mlada Anuš Škrapić Timar ili Lajoš Škrapić u Budimpešti, ali uglavnom je bilo tako da sam išao tamo i pisao o nji.

LN: 1983. ljeta je bila politička situacija drugačija nego danas. Kakova je onda bila situacija za manjine odnosno narodne grupe?

PT: Ja to nisam gledao tako restriktivno, bilo je svega i naravno smo se borili, a pred svim smo i demonstrirali redovito pred Kancelarstvom, ogromne demonstracije skupa sa Slovenci, i mi sami. Na priliku 1985. ljeta

sam ja kao glavni urednik Hrvatskih novin organizirao demonstraciju pred Vladom u Željeznu, i sam bio u teškom škripcu. Kako ću ja onde demonstrirati? I to je bio još i utorak, kada moram pisati novine, kada ja to moram dokumentirati, onde siditi i pojeti na službeni razgovor u Vladu. To nisam mogao sve, dakle ja nisam na nijednoj slici od tih demonstracijov, kad sam i sâm slikao. Med transparenti su bile dvi moje privatne plahte ke smo namoljali, to su te povijesne slike HAK-a. Onda smo imali razgovor sa zemaljskim poglavarom Theodorom Keryjem, kad smo rekli, 30 ljet je po Državnom ugovoru i još svenek nimamo ništ od toga ispunjeno. Onda nas je Kery primio, „Burschen, moch ma scho.“ i nas je tako malo obšasljaio. I opet mali doživljaj: Dohadjamo van od razgovora s Keryjem, pa me pozdravi mlada žena, „Grüß si, Herr Tyran!“ – „Kennen wir uns?“ – „Entschuldigung, Sie sind doch bekannt, Sie organisieren doch die Demonstrationen hier.“ Sam si mislio, svaka mi čast! (se smije) Još danas ne znam ka je ona bila, ali se to očigledno širilo u Vladi, vjerojatno med Hrvatima, jer to ča je Robak koč rekao, „Aus jeder Lod schaut a Krowod“, to je dijelom istina. Onda je onde bilo jako čuda Hrvatov i Hrvatic zaposleno odnosno je još svenek. Pa sam si mislio, da sam sada još i poznat u ovoj Zemaljskoj vladi, jer – kot rečeno – čuda puti nisam išao tamo. U Željeznu sam išao samo u ured, onde nisam poznao nijedan lokal.

Politička situacija se onda dijelom poboljšala, dijelom zaoštrila. Kad smo – i naslanjajući se na Slovence – nastali trubaviji, onda je bila ta generacija Jandre Palatin, Franjo Schruiff – Marijana Grandić i Franjo Perušić su bili pred manom – to su bili onda ti, ki su vehementno ča potribovali, i prema Austriji i prema Jugoslaviji i kašnje prema Hrvatskoj. To se onda malo omekšalo, ta potribovanja onda već nisu bila tako jaka, a onda su nam 2000. ljeta postavili dvojezične seoske tablice, prvu u Velikom Borištofu. Onda smo imali sve teže kad su rekli, „sada imate vaše tablice, no ča kanite još?“ . Kad mi smo svenek potribovali, „dvojezične tablice“, to je svenek bio prvi zahtjev, dvojezične tablice, dvojezična topografija. Većinski narod je dvojezičnu topografiju scvrio, sužio na dvojezične seoske table. Još i naši ljudi sami su rekli, „no sada imamo ionako sve.“ Pa smo se sami takorekuć u lečku sjeli tim da smo svenek to isto potribovali. Sad smo imali, a ča smo imali? – Zapravo ništ! Onda je nekim i sapa sfalila. Još pred tim su bile te sve akcije, moljanje seoskih tablic, u okviru Dana mladine smo nekoliko puti postavili ili zminjili dvojezične tablice, svega je bilo, to je ionako poznato. Da smo te tablice dostali je bilo na jednu stranu jako važno i dobro, na drugu stran nam je argumentacija falila, ča još kanimo.

LN: Spomenuo si i bivšu državu. Kakovu ulogu je imala Jugoslavija u podupiranju gradišćanskih Hrvatov?

PT: Moram reći, ja sam došao u jednu dob u scenu kada je ta uloga Jugoslavije oslabila. Ta ljeta po Državnom ugovoru 1955., onda se Jugoslavija kanila već mišati. Na svaki način, da je HAK dostao stan na četvrtom katu

100-Jahr-Jubiläum der burgenländischkroatischen Wochenzeitung „Hrvatske novine“

Die Arche Noah der Kroaten

Wolfgang Bahr

■ Sonderbeilage dokumentiert politisch neutrale Zeitung.
 ■ Kommunikation über Staatsgrenzen hinweg.

Wien. Die Bedeutung der „Hrvatske novine“ für die kroatische Volksgruppe im Burgenland kann kaum überschätzt werden. Das Blatt ist bis zum heutigen Tag ein entscheidender Identitätsfaktor und ohne seine Existenz wäre die Volksgruppe möglicherweise „im deutschen Ozean“ untergegangen, wie Mate Mersic Miloradic, der größte Dichter der Burgenlandkroaten, befürchtete.

Als die „Hrvatske novine“ unter dem Titel „Nase novine“ (Unsere Zeitung) im Jänner 1910 erstmals erschien, waren die heute in drei Staaten lebenden Burgenlandkroaten eine kaum beachtete und wenig selbstbewusste Minderheit im Westen des Königreichs Ungarn. Erster Erscheinungsort war Győr (Raab), als Chefredakteur firmierte ein Jurist in Sopron (Ödenburg) und die kroatischen Ortsnamen durften nur in Klammer nach den ungarischen angeführt werden. Der tatsächliche Chefredakteur Martin Mersic musste sich bedeckt halten und ließ in seinem ersten Leitartikel die Zeitung selber sprechen. Seine Polemik gegen die „Ungläubigen und Freimaurer“ und gegen das „undankbare Geschick der Politik“ trug allerdings deutlich die Handschrift eines katholischen Geistlichen.

„Ich liebe euch alle und möchte euch in brüderlicher Liebe vereinen“, ließ Mersic die Zeitung sagen. Ein Jahrzehnt nach der Gründung sollte das Anliegen noch brennender werden, denn als Deutschwestungarn 1921 der jungen Republik Österreich angeschlossen wurde, waren die dort seit dem 16. Jahrhundert ansässigen Kroaten tief gespalten. Die

Die Geschichte Mitteleuropas spiegelt sich in der Zeitung der Burgenlandkroaten. Foto: hrvatske novine

„Hrvatske novine“ hatte einen Anteil an der Gleichsetzung von Kroaten, katholischer Kirche und christlichsozialer Orientierung in der Politik.

Sozialdemokratische Ägide

Die Kehrseite dieser Gleichsetzung war die kontinuierliche Assimilierung eines beträchtlichen Teils der Volksgruppe an die deutsche Mehrheitsbevölkerung. Einen Wendepunkt stellte erst die sozialdemokratische Ägide der Siebzigerjahre dar, als der damalige Bundeskanzler Bruno Kreisky auch im Volksgruppenrecht neue Akzente setzte. Die „Hrvatske novine“ spiegelt die Veränderung deutlich wider. Durch eine Subvention von Bund und Land konnte ein hauptberuflicher Chefredakteur angestellt werden. Der Umfang der Zeitung wuchs auf 28

Seiten pro Nummer an und bunte Fotos in erstklassigem Druck prägen heute das Erscheinungsbild.

Treibende Kraft ist der seit 1984 amtierende Chefredakteur Petar Tyrán. Die Sonderbeilage zum 100-Jahr-Jubiläum dokumentiert sein Konzept einer politisch neutralen Zeitung, die umfassend über alle Lebensbereiche der Volksgruppe berichtet und mit Nachdruck deren Interessen vertritt. Großbüchschafte burgenlandkroatischer Organisationen Ungarns und der Slowakei sowie von Institutionen des kroatischen Mutterlandes belegen die wieder möglich gewordene Kommunikation über Staatsgrenzen hinweg. Auch der Volksgruppen-Leiter des ORF Burgenland kam in der Sonderbeilage zu Wort und die Home-

page wurde modernisiert. Und während Ivica Mikula, der Vorsitzende des herausgebenden Kroatischen Pressevereins, ein düsteres Bild der Lage der Volksgruppe zeichnet, erlaubt sich Tyrán gar von einer burgenländischkroatischen Tageszeitung zu träumen.

In der Tat kann man von einer zwiespältigen Lage sprechen. Noch nie waren Angehörige der Volksgruppe in der Öffentlichkeit so präsent wie heute mit gleich zwei Bundesministern, Norbert Darabos und Nikolaus Berlakovich. Doch Sparmaßnahmen können kleine Volksgruppen empfindlich treffen. Nicht zuletzt an den „Hrvatske novine“ wird sich erweisen, wie ernst es der Republik mit dem Schutz ihrer Volksgruppen ist. ■

■ Kurz notiert

Ungarisches Mediengesetz: Die rechts-konservative Regierung Ungarns will kommenden Montag ein neues Mediengesetz beschließen. Damit sollen die derzeit existierenden öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten des Landes zerschlagen und zentral organisiert werden. Die Auswirkungen dieses stark umstrittenen Gesetzes hängen laut der ungarischen Medienjuristin Kinga Pazmandi erheblich von der Umsetzung durch die Medienbehörde ab. Eines der größten Probleme sei die „Unberechenbarkeit“ mancher Elemente der Gesetzesvorlage durch den breiten Ermessensspielraum, betonte die Juristin im APA-Interview. Als Beispiel nannte sie die Verwendung von Begriffen wie „Schutz der allgemeinen Interessen“ oder „Schutz der öffentlichen Sitten“ im Text.

E-Government: Im Rahmen der E-Government Konferenz in Brüssel veröffentlichte EU-Kommissarin Neelie Kroes am Mittwoch das Ergebnis des EU 2010 E-Government Benchmarks. Die international führende Rolle Österreichs im E-Government wird dabei erneut unterstrichen. Österreich erreichte neben Italien, Malta, Portugal und Schweden beim Indikator Verfügbarkeit 100 Prozent. Der Hauptteil der Erhebung umfasst die Indikatoren der 20 sogenannten Basisdienste: Verfügbarkeit, Reifegrad, Nutzungserfahrung und elektronische Beschaffung. Das Modell der „Handy Signatur“ etwa wurde von Österreich entwickelt. Die Europäische Kommission führte die Erhebung des E-Government Angebots in Europa bereits zum neunten Mal durch.

Larry Kings letzte Show: Heute, Donnerstag, läuft die letzte Talk-Show des berühmten Moderators Larry King. Die Plauderlegende hängt damit nach 25 Jahren seine Hostenträger an den Nagel. Der CNN-Moderator hat Fernsehgeschichte geschrieben, keine Sendung lief länger auf einem Sendeplatz. Um 21 Uhr New Yorker Zeit beginnt Larry Kings letzter Auftritt. Die Show läuft um 11 Uhr MEZ am Freitagvormittag als Wiederholung auf CNN. ■

ORF
Radio Österreich 1

Nachrichten um 5, 5.30, 6.30, 9, 10, 14, 15, 19, 23, 1, 3 Uhr

Journal um 6, 7, 8, 12, 17, 18, 22, 0.00 Uhr

5.03 GUTEN MORGEN ÖSTERREICH
6.57 GEDANKEN FÜR DEN TAG
7.22 KULTUR AKTUELL
7.35 GUTEN MORGEN ÖSTERREICH
7.52 LEOPOLDO
8.15 PASTICCIO
 Johann Joseph Fux, Hermann Leopoldi, Leos Janáček, Juan del Encina
8.55 VOM LEBEN DER NATUR
9.05 RADIOKOLLEG
 „Vom Unbewussten und Bewussten.“ (4). (9.30) „Kunst als Forschung.“ (4). (9.45) „Der blaue Dunst und die Töne.“ (4)
10.05 KONZERT AM VORMITTAG
 Alte Musik im Konzert. Gli Incogniti, Dirigeant und Violine: Amandine Beyer; Anna Fontana, Cembalo. **A. Vivaldi:** Concerto grosso g-Moll, RV 578 • **J. S. Bach:** Violinkonzert g-Moll, BWV 1041 • **A. Vivaldi:** Concerto g-Moll, RV 439. „La notte.“ Concerto C-Dur, RV 114 • **J. S. Bach:** Cembalokonzert d-Moll, BWV 1052 • **A. Vivaldi:** Concerto F-Dur, RV 433. „La tempesta di mare.“ • **J. S. Bach:** Violinkonzert g-Moll, BWV 1056.
11.40 TERRA INCOGNITA – DAKOTA
 Mary Louise Defender Wilson: „Die Welt wird niemals enden.“ Aus dem Amerikanischen von Michael Schlottnner. Es liest Bettina Barth-Wehrenalp.
13.00 O1 BIS ZWEI
 „Schumann wunschgemäß.“ Fabio Luisi und die Wiener Symphoniker.

13.55 WISSEN AKTUELL
14.05 VON TAG ZU TAG
 „Siege suchen, Abstürze vermeiden.“
14.40 MOMENT – LEBEN HEUTE
 „Leben im Minus.“
14.55 RUDI! RADIO FÜR KINDER
15.05 APROPOS KAMMERMUSIK
W. A. Mozart: Streichquintett Es-Dur, KV 614 (Nash Ensemble, Philip Dukas)
16.00 DA CAPO: TONSPUREN
 „Inzest, Porno, Rattengift.“ Ein ganz normaler Normalstörfall. Steven Uhly und sein Familienroman „Mein Leben in Aspek.“
16.40 SYNCHRON – DAS FILMMAGAZIN
16.55 DIGITAL LEBEN
17.09 KULTURJOURNAL
17.30 SPIELRÄUME
 „Musikalische Jahresrente: Best of 2010.“
17.52 LEOPOLDO
17.55 BETRIFFT: GESCHICHTE
 „Restauration und die Legitimität alter Dynastien.“ (4)
18.25 JOURNAL-PANORAMA
 Zeitgeschichte: Österreichische Migrantinnen in Großbritannien.
18.55 RELIGION AKTUELL
19.06 DIMENSIONEN – DIE WELT DER WISSENSCHAFT
 „Ambient Assisted Living“ – Chancen und Risiken des computerisierten Alterns.
19.30 STIMMEN HÖREN
 „Blütige Nonnen und die schönste Frau der Welt.“ Ausgefallenes vom jungen Charles Gounod und vom reifen Camille Saint-Saens. **C. Saint-Saens:** Hélène; La Lyre et la Harpe; Le Déluge • **Ch. Gounod:** La Nonne sanglante; Mors et vita u. a. (mit Natalie Dessay, John Aler u. a.)
21.00 IM GESPRÄCH
 „Wer den Abstieg fürchtet, fährt die Ellenbogen aus.“ Michael Hartmann, Ellenforscher.
22.15 RADIOKOLLEG
 (Wh. von 9.05 und 9.45 Uhr)
23.03 ZEIT-TON
 „Mahler recomposed.“ Matthew Herbert remixt Mahlers Zehnte.

0.08 DIE Ö1 KLASSIKNACHT
F. Mendelssohn Bartholdy: Symphonie für Streicher Nr. 9 c-Moll • **R. Schumann:** Märchenzerzählung op. 132 • **F. Mendelssohn Bartholdy:** Ouverture zu „Das Märchen von der schönen Melusine“ op. 32 • **J. Raff:** Suite für Klavier d-Moll op. 91 • **E. Humperdinck:** Shakespeare-Suite Nr. 1 für großes Orchester, Sätztanz „Ein Wintermärchen“ • **F. Schubert:** Sonate für Klavier E-Dur D 960 • **R. Strauss:** Don Quixote • **H. Pfitzner:** Streichquartett D-Dur op. 13 • **F. Draeseke:** Serenade D-Dur op. 49 • **A. Dvorak:** Vier Romantische Stücke op. 75
5.03 GUTEN MORGEN ÖSTERREICH
J. Rietz: Konzert für Klarinette in g-Moll op. 25 • **F. Mendelssohn Bartholdy:** Quartett für Streicher Nr. 4 in e-Moll, op. 44 Nr. 2 • **A. Brahms:** Sonate für zwei Klaviere in f-Moll, op. 34b • **A. Dvorak:** Serenade für Bläser in d-Moll op. 44 • **G. Meyerbeer:** Die Schiltschuhläufer, Ballettmusik aus „Der Prophet“ • **L. Mozart:** Musikalische Schiltschuhläufer, Fantasie; Konzert für Oboe, Cembalo und Orchester, in F-Dur • **F. X. W. Mozart:** Quartett für Klavier, Violine, Viola und Cello in g-Moll op. 1 • **P. I. Tschaiakowsky:** Troika; November, aus: Die Jahreszeiten op. 37a • **M. Haydn:** Konzert für Flöte und Orchester in D-Dur • **Th. Böhm:** Fantasie für Flöte und Klavier, über ein Thema von Schubert op. 21 • **L. van Beethoven:** Trio für Klavier, Violine und Cello in B-Dur op. 11 • **L. Spohr:** Trio für Klavier, Violine und Cello Nr. 4 in B-Dur op. 133 • **J. S. Bach:** Orchestersuite Nr. 3 in D-Dur BWV 1068 • **J. S. Bach:** Konzert für 3 Cembali und Orchester in C-Dur BWV 1064 • **Ch. Cannabich:** Quintett für Flöte, Violine, Viola, 2 Celli und Fortepiano, Generalbass in D-Dur op. 7 Nr. 5 • **L. A. Lebrun:** Konzert für Oboe und Orchester Nr. 7 in F-Dur • **C. G. Toeschi:** Konzert für Violine und Orchester in D-Dur

■ Gesehen

Edel-Tourismus in der Opernwelt

Der Showmaster Holender ist tot – es lebe der Operntourist Holender! Nachdem ATV die Talkshow des Ex-Staatsoperndirektors nach vier Sendungen gekippt hat, lebt der 75-Jährige nun bei Servus TV auf: „kulTOUR mit Holender“ verspricht neue Einblicke in die weite Opernwelt. Prestigeträchtig die erste Station am Dienstag: In rund 30 Minuten Sendezeit präsentiert der Edelmoderator ein Edel-Event – die Saisonöffnung an der Mailänder Scala.

Wie gesagt: Präsentierte. Und darin steckt das Problem. Denn Ioan Holender neigte bisher in der Öffentlichkeit – die daran einen nicht unbeträchtlichen Lustgewinn zog – eher dazu, Dinge zu demontieren, massakrieren oder ramponieren, mindestens aber zu kritisieren. Und davon zeugen in der neuen Sendung allenfalls Residuen. Stimmt schon: Holender gewinnt als Gesprächspartner Opernmächte wie Sängerin Waltraud Meier, Stardirigent Daniel Barenboim, Neo-Staatsoperndirektor Dominique Meyer. Um die Sendung leicht und locker zu halten, wird aber weitestgehend auf Substanz verzichtet – wenn das Gespräch nicht überhaupt ins Gegenstandslose driftet. Ex-Staatsoperndirektor trifft Nachfolger: Da hätte man sich mehr erhofft als die Frage, warum die Saison-Eröffnung an der Scala ein herausragendes Ereignis ist.

Aber vielleicht darf Holender, in kulturtouristischem Dienste, ja nicht weiter: Von den Protesten vor der Scala erfährt man nur sekundärkurz: Hier wurde gegen Einsparungen demonstriert. Und gleich glotzt die Kamera in ein pralles Premieren-Dekolleté.

Apropos Schauwerte: Gut gefüllt ist das ja. Flotte Schnitte, Hochglanz-Panoramen: Da kriegen Wohnzimmermenschen schon Fernweh. Stärker schmerzt jedoch die Seichtheit. **Christoph Irrgeher**

medienkritik@wienerzeitung.at

(u Schwindgasse 14) je zasluga bivšega sistema. Onda, 1976. ljeta sam jur bio u HAK-u, Jurica (Čenar) je bio predsjednik, ja sam bio potpredsjednik, i to su onda još bile te veze od Marijane Grandić i Franje Perušića, vjerojatno i Demetra Karalla. Po 1955. ljetu su vjerojatno još već pratili našu situaciju, ali ne tako kako u Koruškoj. Kod nas su vidili da Jugoslavija neće imati čuda prednosti od toga, u Koruškoj je još svenek išlo za južnu Korušku, onde je bilo virulentno da imaju većega uticaja. Ča je meni bilo jako smišno, iz jugoslavenske ambasade je svenek gdo došao na naše priredbe. Ja sam bio dugo odgovoran za program, oni su došli na sve priredbe. Ponekad ništ nisu razumili, i bio je jedan viši savjetnik, ta je rekao, „Petre, pa napiši mi što je to bilo, ja to nisam razumio.“ A koliko su nas zaista pratili, ja osobno ne znam. Pretpostavljam da su nas, ali za to sam ja hvalabogu premlad. I ja nikad nisam imao tu priliku ili obavezu da se moram zač opravdati. Neki velu da je toga bilo, i Tome Krojer je nedavno to povidao u podcastu Centar.menage, da su im rekli, „ovde je preveć popov“. Onda je pa Endre Berlaković bio prvi austrijski veleposlanik u Zagrebu, u novostvorenoj Republici Hrvatskoj, znači onda su se te veze ojačale. Ali i pred tim smo imali dobre veze Austrijskom kulturnomu institutu u Zagrebu, ipak je to bio Austrijski kulturni institut. Kašnje je onde bio Robert Sučić, dakle tim smo svenek imali dobre veze. Ta Kulturni institut je takorekuć bio naša ambasada u Hrvatskoj odnosno u Jugoslaviji. Isto tako je bila i dost uska suradnja s Hrvatskom maticom iseljenika odnsno s Društvom za suradnju s gradišćanskim Hrvatima.

U novije vrime su po mojem mišljenju odnosi nastali sve bolji, jer je Hrvatska manja nego Jugoslavija. U Hrvatskoj se je najednoć moglo reći „Hrvati“, ča se zapravo u Jugoslaviji nije moglo reći, odnosno samo mi gradišćanski Hrvati smo bili jedini, ki su to smili reći. Tako da su se te veze po mojoj ocjeni išle malo i na bliži i privatniji odnos. To sve je onda kulminiralo u veleposlaniki – da spomenem – Gordana Bakotu, Vesnu Cvjetković, ka je bila studijska kolegica od nas Hakovcev, i pred tim jur profesor Zoran Jašić, i sada na zadnje Daniel Glunčić i ta cijeli štab na ambasadi, ki su nam jako skloni, s kimi suradjujemo jako usko. To ne znači da mi i ne nadalje potribujemo znatno veću materijalnu podršku sa strane Hrvatske i uvijek je prispodabljammo sa Slovenijom, odnosno odnos koruški Slovenci i Slovenija, da onde ide čuda viša materijalna pripomoć sa strane Slovenije prema koruškim Slovencem nego sa strane Hrvatske prema nam.

LN: U prvoj deceniji tvojega uredništva nije bio samo pad Željeznoga zastora nego i boj u Jugoslaviji odnosno u Hrvatskoj. Kakovu ulogu je to imalo po tvojoj ocjeni u zajednici i u novina?

PT: U novina smo o tom pisali. Ja sam bio moram reći s vrimenom sve jače pogodjen, pa sam se obratio i austrijskomu veleposlaniku tada u Zagrebu, to je bio Endre Berlaković. Pitao sam, „ča ja morem za Hrvatsku činiti, ča mi moremo za Hrvatsku činiti?“, i onda je rekao, „Ti ostani doma pa

pišite za Hrvatsku i pogledajte ča znate zgora u Austriji djelati za Hrvastku.“ To je bio citat od njega. Onda smo ovde organizirali pomoć. Poznato je da smo ovde u Beču naprimjer primili dicu iz Zadra, to je bilo dijelom organizirano, dijelom i privatno od ljudi iz hrvatske zajednice u Beču, i iz gradišćanskohrvatske. I materijalno smo pomagali, dijelom i pinezi, ali pred svim dugovanje, dakle roba je išla masovno u Hrvatsku i to ne samo iz Beča, pred svim i iz Gradišća. Zapravo je bilo u svakom selu kakova štacija, kade su brali dugovanje ča bi išlo doli u Hrvatsku i prik Caritasa. Znam i da se je i u naši seli, općenito u seli kade su djelovali hrvatski doseljeniki, pred svim hrvatski duhovniki, da su ti masovno slali i drugu pomoć u Hrvatsku, znači i oružje. Ja osobno se s tim ne morem i ne kanim podičiti, jedino je da sam u Beču kupio jednu pancir-vestnu (schussichere Weste) za sina jedne prijateljice.

Pokusili smo onda naravno pisati objektivno, bilo je i u naši krugi dost ljudi ki su bili i skloni Jugoslaviji, to moramo priznati, a dijelom su još danas. Druga strana je bila: ako ta zemlja kani biti samostalna, joj to ne moremo zabraniti. Naravno je bilo i predstavnikov emigracije, kašnjijih peljačev i predstavnikov Hrvatske, kao Franjo Tuđman ili Zvonimir Šeparović, ki su u nami iskali saveznike, jer smo se mi „smili“ zvati Hrvati a oni ne.

LN: Idemo opet na pisanje – koliko si bio sām u uredjivanju novin? Ča bi ti rekao, koliko posto novina si ti sām pisao?

PT: Od 80% do 100%. Onda smo imali naravno dopisnike domaćih glasov, nek puno toga sam zapravo onda sve morao sām prepisati ili su to činile sekretarice. To je bilo ili prik telefona, ili prik faksa došlo do nas u ured, bilo kako, to sam moram uglavnom prepisati, ali neke smo imali ki su bili malo iskušeniiji. Onda smo počeli i outsourcati, dakle mi smo onda čuda kašnje imali rubriku „životni stil“, pa smo upeljali šport, to se je vani djelalo od dopisnikov, premda sam to morao opet malo predjelati. Onda naravno i vjersku stranicu, i tu sam upeljao. Glasnik je imao samo vjerske teme, a mi smo imali i vjersku i crikvenu stranicu. Onda sam upeljao i regionalne stranice za tri odnosno četire regije i svaka regija je dostala jednu stranicu. Kad su svenek rekli, mi nimamo ništ „domaćih glasov“. Ja sam si te stare novine pogledao, nije tada bilo toliko domaćih glasov. Prvič se nije toliko dogodilo a zvana toga su bili i puti teži, dokle je ta domaći glas npr. iz Stinjakov došao u uredništvo u Beč, je ipak dugo duralo. I gdo bi pisao? Samo su farniki uglavnom pisali ili školniki. Dakle, s timi regionalnimi stranicami smo se znatno proširili i upeljao sam i različne druge rubrike, i to ča je po seli, dakle kalendar priredab, ča je danas po sebi razumljivo, toga nije bilo pred tim. Istotako sam imao tajedne portrete, to ča je sada na priliku „glava tajedna“, to su bile prlje koč cijele stranice ili još i dvi. Onda sam upeljao i političke stranice – nutarnju politiku, vanjsku politiku i manjinsku politiku, na tri dijele sam to podilio.

Sada idemo u jezičnu politiku, kad sam mislio, mi moramo s hrvatskim

jezikom pokrivati sva područja. Sve u čemu se odvija naš život, moramo znati izraziti na hrvatskom jeziku. Ako smo govorili tada o Georgu Bushu ili o Angeli Merkel u Nimškoj, i ako smo diskutirali o toj politici, ili o Berlusconi u Italiji, onda se je to moralo izraziti i u naši novina. Znamda ne u tom opsegu kao u „veliki“ novina, ali za to je morala i mora biti mjesta i u HN. Naravno i naš touch, a pokidob nisam imao u svakoj državi svojega dopisnika, sam to morao sam pisati, pa naravno sam se služio drugih izvorov, drugih novin, drugih novinskih agencijov ako nisam bio na licu mjesta. Ali sam svenek rekao, da to mora biti u naši novina, a naravno i Hrvatska. A med Hrvatsku spada naravno i susjedna Vojvodina, a mi smo pisali i o Srbiji, dakle meni je to po sebi razumljivo. A onda su došli i moliški Hrvati, pa su onda došli i moravski Hrvati. Zadnji ki je pisao o moravski Hrvati u Gradišće Kalendaru je bio Ignac Horvat početkom 50-ih ljet. To znači, stari su se znali na to još spomenuti, ali zapravo cijela gradišćanskohrvatska stara dijaspora i u Madjarskoj, i u Slovačkoj i u Austriji za to nisu znali. U Slovačkoj morebit da, ti prik Dunaja, dakle Novoseoci su znali, mi zdola Dunaja manje. Onda smo je „pronašli“, i to je jedan od „povijesnih“ detaljov mojega djelovanja: na Hrvatskom kiritofu u Beču 1985. ljeta u Pemskom prateru sidi neki stari tetac, pak ga pozdravim, „Dobar dan, tetac Ive Karall. Bud da ste to Vi?“, i on veli, „Ja nisam Ive Karall, ja sam Franjo Šebela.“ – „Oprostite, za volju Božju, ja sam Vas zaminjio. A zač pa govorite hrvatski?“ – „Ja sam moravski Hrvat.“. Ja sam o moravski Hrvati po prvi put bio čuo kod geografa Josefa Breu-a u predavanju na Bečkom sveučilišću, takovih predavanj je onda bilo za „Hörer aller Fakultäten“, i on je tada govorio i o moravski Hrvati, „aber die sind ausgestorben, die gibt es nicht mehr.“ To sam zeo na znanje, to je bilo tri ili četira ljeta pred tim. A najjednoč se stane jedan Franjo Šebela pa mi veli, on je moravski Hrvat. Bio je moravski Hrvat zapravo samo po majki, ali govorio je hrvatski. Onda je ta Šebela naravno bio u portretu u novina, s velikom slikom. I pisao sam, „našao sam zadnjega moravskoga Hrvata“. Tri, četire tajedne kašnje, naziv: „San Sie der Herr Tyran?“ – „Jo, der bin i.“ – „Znate hrvatski?“ – „Da.“ – „No ča vi mislilte? Ča to pišete, za toga Šebelu? Gdo je to, zadnji Hrvat? Mi smo zadnji Hrvati!“ – „A gdo ste Vi?“ – „Ja sam Joza Lavička.“ To sam na znanje zeo, pa sam ga pitao, „gdo ste Vi, kade ste Vi?“ – „Ja imam prijatelja ovde, Filešca, to je moj susjed. Ta mi je dao te vaše novine. Ja sam to vidiv.“ – „Kade ste Vi doma?“ – „V Beči.“ – „Kade v Beči?“ – „Na Laaerbergi.“ – „No onde sam i ja koč bio, šest ljet dugo, u Absberggasse.“ – „No to ja poznam. Ja djelam kod mesara Trünkela.“ Rekao sam mu, „Mi se moramo viditi.“ Iz toga se onda rodilo jako veliko prijateljstvo. Onda smo s Lavičkom bili, Demetar Karall i ja, ovde za crikvom mislim za Argentinierstraße, bio je neki veliki češki lokal, onde su se sastajali ti moravski Hrvati. Čim smo došli tamo, vidili smo da ovde ča ne paše. Dokle nam je jedan rekao, „jugoslawische Spione brauch ma da net.“ Nismo razumili ča ovi sada mislu? Rekao je pak Lavička, „pojte domom, ja ću to za vas rješiti.“ Znači oni su mislili da smo jugoslavenski špijuni, komunistički špijuni, a komunisti su nje onda

bili prognali iz njevih hrvatskih sel u južnoj Moravskoj. Znači za nje su to onda još bili smrtni neprijatelji. Drugo ča je bilo interesantno, velim, ja sam isto živio u desetom kotaru, a moja teta je išla kupovati u mesariju Trünkel svaku subotu jutro. Pa je Lavička pitao, gdo je bila moja teta. „Tu sam nako poznav, toj sam ja svenek prodav meso.“ Znači on je poznao moju Štefa-tantu.

LN: Nekoliko puta si spomenuo slike. Ča je značilo za tebe kad su se onda dodale i slike odnosno fotografije u novina?

PT: To je interesantno, slike nisu bile običajne, mi smo djelali s klišeji. To znači ta kliše se načinio na metalnu ploču i ta je onda išla u tisak, znači u novina su bile jedna ili dvi slike. Zvana toga moj prethodnik Tome Schneider nije putovao toliko i naredno nije imao fotoaparata. Rekao sam Mirki Berlakoviću, „Kako ćemo načinjati novine bez slik? Ja nimam fotoaparata.“ – „No, ko ću ti ga kupiti“, rekao je Mirko Berlaković. On mi je kupio nekakov „kucki-drucki“. U tom ljetu se odavala Lydia Kölbl-Živković i bili smo onde s folklornim ansamblom Kolo-Slavujem i smo potom išli u Cafe Sperl, kade sam zabio moju kameru. A kad sam došao ponajzad je već nije bilo. To znam još kao danas – bio sam poslikao cijeli film, 36 slik, uglavnom zaručnju, u prelipoj stinjačkoj nošnji. Za te slike mi je bilo posebno žao, a uza to sam morao i Mirki razložiti da već nije kamere. Naravno mi to nije vjerovao i je mislio da sam „izgubio“ kameru jer mi nije pasala. Dostao sam pak drugu kameru i sam redovito fotografirao, to je bilo sve još črno-bijelo. Sve već slik sam dao u novine, ali je bio problem, kade te kipiće razviti? To je duralo tri do četire dane. Onda su došli tzv. Schnellentwickleri, ki su razvijali fotografije u roku od dvih dani – znači jedan dan odnesti film, drugi dan su gotove slike. To je bilo za mene apsolutno poboljšanje, pokidob sam bio u Beču. Da bi bio u Željeznu ili u Gornjoj Pulji, toga onde još nije bilo. Znači, mogao sam u ponediljak odnesti Bilderlandu kipiće od prošloga tajedna, pa sam je imao drugi dan, utorak. Pokidob sam znao ča sam fotografirao, mogao sam koncipirati strani u novina, ufajući se da su te slike ča nastale. Kašnje su se pak fotografije razvijale u još kraćem času, ali pred tim sam još išao u Ebergassing, jer ta studio je zaista djelao u jednom danu. Odvezao sam film u ponediljak jutro, a kad sam se iz Željezna opet gori vozio, imao sam te slike isti dan navečer. Onda su u Beču došli ovi Stundenservice-i i sve je nastalo još laglje u smislu da su slike u novina mogle biti još aktualnije. No, bez pomoći obitelji to ipak ne bi bilo išlo. Redovito je moja žena Eva s dicom na ruki morala odnesti gotove slike na autobus da bi došle u Željezno i da bi je mogao ugraditi u prelom, layout. Naime, mogao sam je utorak jutro – prije nego sam se vozio u redakciju u Željezno -- još odnesti da se razviju, ali već ne dočekati da budu gotove. Danas u dobi digitalnih slik je to teško za razumiti kako se prlje djelalo sa slikami. Kipići su se onda morali skenirati u tiskari. Dakle, poslao sam fotografije s prelomom u tiskaru, ali sam je pred tim morao kopirati i zalipiti

kopiju na prelom, da u tiskari znaju na ko mjesto ide ka slika. Danas je to sve u jednom i teško si moremo predstaviti, kako se onda djelalo. Mi smo još pisali na tom foto-slogu, odnosno mali kompjutori kade smo mogli pisati tekst na vrpcu pa je ta tekst mogao ući u ta foto-slog. Opet mali detalj na rubu: bio sam za Božić dostao električni pisaći stroj, da mi bude laglje i da ne tribam pisati na Eriki. Ta stroj niti otpro nisam, jer su par tajedan kašnje došli prvi kompjutori. Znači ta električni pisaći stroj, ki si je mogao zapametiti i tekste, se zapravo nikada nije koristio. Današnju dob ne tribam razložiti, digitalnimi mogućnosti ide sve u najkraćem času.

LN: Kako izgleda ili se minja demografija čitateljev i čitateljic tiskanih medijev, konkretno HRVATSKIH NOVIN?

PT: To je jako zanimljivo i dost bolno pitanje. Ako smo iskreni, točno sami još ne znamo. Kada sam počeo pred 40 ljet rekli su mi neki mladi ljudi, da su ovo „babine novine“. Ovi su sada 40 ljet stariji, sada su su oni babe i djede, pa sam je pitao, „Su ovo sad novine za vas? Ili za koga su ovo novine?“ – „Vo je sad za sve!“ I prlje su Hrvatske novine bile za sve, naravno. Tadašnji mladi hakovci su mislili na Novi glas, ča je bilo OK, ali Novi glas nije bio proširen u narodu i je izašao tu i tamo, prilično neredovito. Ča sam zabio: imali smo onda i dičju stranicu odnosno prilog za dicu. Još jedan detalj sa strane: Osnovna ideja za školski časopis sam ja svojčas rodio. Kanio sam u novina načiniti prilog s naslovom „Male novinice“. S cijelim konceptom sam išao Hrvatskoj narodnoj visokoj školi, učiteljem. Ti nisu bili tako oduševljeni, ali ljetodan potom su počeli izdati „Moj mali mini multi“. Kako si sada mladi ljudi štu... Moj najmladji štitelj, mislim je moj unuk Jakob Tyran. Ali ja ne vjerujem da si svi sedamljetni štu Hrvatske novine. Mislim da sedamljetni uopće ne čitaju novine, a naredno i 25-ljetni već ne čitaju novine. U vrime socijalnih medijov i kada svaki samo još čita naslove i najkraće visti, je teško koga pridobiti tiskanimi novinami. Idem najzad u povijest. Kad sam počeo uredjivati HN, rekao sam da moramo pisati kratke članke, čim već kratkih člankov. Skoro su me križevale naše tadašnje starešine, kako to nek morem, jer tote onda ništ ne stoji nutri, moramo pisati dužičke članke, roman u nastavki, povijest u nastavki i temeljite članke o svemu. Naravno, i toga neka bude, ali to ne more biti naša budućnost, sam im rekao. Išao sam onda na čuda kraće članke, još i ti su pak nekim bili pre dužički, a za današnje kriterije da ni ne govorimo. Na drugu stranu, kako pa kada ćemo koga informirati ako ide sve samo na kraće. S druge strane imamo različne medijske ponude, ne samo novine u tiskanom obliku – od online izdanj do različnih internetskih platformov, podcastov, socijalnih medijov itd. Imamo tih dičjih emisijov i kanalov, kao i vjerskih i različne druge sadržaje a tako i povijesne teme i drugo. Hvalabogu to imamo, i da je to uglavnom sve tako dobro. Samo je pitanje, gdo si to zaista poslušā ili pogleda? Želja je naravno da bi čim već ljudi si to poslušālo ili pogledalo,

ako se jur ne čita. Ipak sam uvjeren da će tiskani produkt ostati, i da mora ostati. Zvana toga si to naravno želim, jer ja sam haptični tip, morebit ih već nije tako čuda. Ja sam i bibliofilan, kanim si i kupiti knjigu. Ne čitam knjigu na I-padu, kanim tu knjigu imati u ruki. Kada kupim knjigu ili ako iz tiska dojde knjiga, ku sam i sām načinio, prvo je podušnem i otvorim, znači haptika i vizualno je meni važno. I onda ju čitam, pravoda ne sve knjige do kraja, jer dost puti ne dospnem. Po meni se to isto tiče novin, ovih konvencionalnih tiskanih novin na papiru, da se to ima u ruki, da se ima barem ćut: ako kanim, ću se sjesti pa ću si to preštati, iako je pak čuda puti ne dospnem. Ne znam, koliko ljudi čita 36 stranic u novina. Sudeći po meni, daleko ne svi. Ali u 36 stranic more biti dost razlićnoga da bude za svakoga i svaku dost zanimljivoga. Moja pokojna majka preštala je novine od A do Ž. Vjerojatno su si svojčas i teta Tinka u Borištofu i teta Bare i tetac File u Filežu ili u Cindrofu, štali novine od A do Ž.

Danas je način čitanja drugaćiji, zato se vraćam početku: Mi moramo sva područja našega svakidašnjega života pokriti na našem jeziku, da ulovimo štitelje i im pružimo ća je zanima. Šport ja takov primjer: Znam iz svojega iskustva da ćedu si ljudi i trikrat isti šport štati. Prvić pandiljak jutro u Kurieru i Krunici, kako su se igrali u Gradišću, onda su si štali u BVZ-u ili svojčas u BF-u srijedom ili ćetvrtkom, a pak petak u Hrvatski novina. Znaći, koga zanima šport, će si tri pute preštati kako se igrao npr. Klimpuh, Mjenovo, ili Pinkovac, ili ko drugo hrvatsko selo. Ili duplerica, to je za mene televizija u novina: slika a ispod slike tekst. Neke ljude ništ drugo ne interesira, samo gdo je kade bio, koga pozna. Onda more barem gledati slike i ispod slike preštati rećenicu, onda je barem to preštao. Tako skroman sam bio ponekad, koga morem ćim uloviti. S vjerskom stranicom sam sve ulovio ki su sidili u crikvi i su si poslušali prodike. Za dićju stranicu mi fali empirija fali, to ćedu sada moje nasljednice morati ocijeniti i procijeniti. Iz nekih škol imamo feeback da si to ućiteljice rado zamu kao podlogu. Nek onda se i stavlja pitanje, u ki škola se to uopće još more koristiti u pogled na jezik. Iako bi svi kanili, gdo to uopće zna štati? Sada smo u jezićnoj politici: Ako gdo ne razumi novine, onda se mora pojt ućiti. Citiram Antu Pranjića, ki je odgvorio kritićaru na primjedbu, „Gdo će to razumiti, ća vi pišete? – „Ako ne razumite onda si zamite rjećnik i pogledajte, kako i sa svakim drugim jezikom.“ Kod engleske knjige zapravo nijedan ne bi došao na ideju da veli, „to ne razumim!“ , svakoga bi bilo sram. Zet će rjećnik i će pogledati. Kod nas se ljudi dostkrat s tim još i diću, da ne razumu, da „to nije po našu“. A ća je po našu? Zdolnja baza, limit za „po našu“ je gradišćanskohrvatski rjećnik, mi znamo pojt i stilski u dijalekte, seoske govore, a prema gori – i to je moj credo nadalje – smo i moramo biti otvoreni. Ako dostanemo hrvatsku ili barem dvojezićnu školu, uspit ćemo i u tomu.

LN: Sada su HRVATSKE NOVINE u 115. ljetu, kako vidiš budućnost HRVATSKIH NOVIN?

PT: Prvič sam sričan i zadovoljan da nam se ugodalo rješenje s trimi urednici, urednicama - i ako meni fali dodatno barem još jedna ili jedan. Pred dvimi, trimi ljeti još nismo bili tako daleko pa sam bio takorekuć prisiljen da produžim moje uredničko djeovanje za troja ljeta. Naravno sam to prihvatio, jer neću napustiti takorekuć svoju ideju i svoj životni sanj, pa sam stoprv s 68 išao u penziju, onda sam pravodao morao pojti. Ali u ti tri ljeti i zahvaljajući podiženju budžeta za manjine, mogle su se najti potribne snage. Po mojem su jur relativno dobro „zagrizli“. To znači, da se identificiraju s Hrvatskimi novinami i sa svojim poslom. Bio je moj najveći strah, je li ćemo koga najti ki će to i kaniti. Jer ovo je posao, ki se ne more djelati bez odredjenoga „žrtvovanja“. Po mojem u ovom poslu djelo samo po propisi ne funkcionira. Ili tribamo toliko pinez da moremo imati tako velik štab suradnikov i suradnic da sva područja moremo podiliti pa svaki svaka djela samo svoje. Mislím da nam se to zasada ugodalo najti dobar miks, i tim gledam jako hrabro i optimistički u bližu budućnost. Uvjeren sam, s velikim ufanjem, da će tiskana rič nadalje ostati. To se ne tiče samo novin, nego naravno i knjig, jer je i to naše područje djelovanja, i da ćemo u tom i dalje funkcionirati uz moderne medije. Naravno se svenek stavlja pitanje: za koga? Sve manje nas je. Ako bi kod nas bila brojidba kakova je nedavno bila u Madjarskoj, mi bi se dobro plakali. Kako ćemo to zaustaviti? Svi ki smo do sada bili angažirani, nijednomu od nas se to nije ugodalo, da zaustavimo asimilaciju. Pojedinačno se ugodalo u obitelji to očuvati, ali i onde vidimo da se dost puti lamlje. Moje je iskustvo, da – u prosjeku -- od petero dice četirimi otpadu i samo jedan ostane. Jedna se simo udaje, jedan tamo ženi, tretí projde kamo van, a četvrta se kreće u drugi krugi, a samo jedan ili jedna je ta, kade to stablo opet dalje „radja“. To potvrđuje i to: da je kod nas sve tako ostalo i po normalnom natalitetu moralo bi nas danas, po skoro 500 ljet u novoj domovini biti barem 1 milijun gradišćanskih Hrvatov. Dakle vraćam se velikomu problemu, „školi“ odnosno obrazovanju. Ako je Miloradić rekao, „Dā nam ta jezik pamet i prez škole i prez knjig“, morebit je to valjalo za onda, danas to apsolutno ne valja. Da bi mi imali jur ranije više škole, bili bi čuda jači. Slovenci nam to kažu. I naši ljudi bi imali čisto drugu svist i samopouzdanje u pogledu na identitet. Ako je kod nas komu na stolu rekao, „Reds Dajtsch!“, se ta preplašio pa nije imao argument. Ako školovanomu človiku gdo veli „Reds Dajtsch!“, će toga drugoga tako pokositi da će se sutra početi učiti hrvatski – šalim se. To znači, naši ljudi nisu imali argumentaciju sami o sebi, a zvana toga nisu imali jezično obrazovanje. U ti seli kade je Crikva bila jača, kade su još molili svaki dan za stolom, znali su bolje ta jezik, to moramo priznati. Onde kade je Crikva zaostala, se ta jezik već ne uči. Herman Rešetarić je rekao, „Ostavite nam (hrvatske) crikve, to je barem jednoč u tajednu jedna ura jezičnoga tečaja“. Dakle, u tomu ima nešto. Ako nam se ne ugodu da ta

hrvatski jezik ima svoje mjesto i funkciju u školskom sustavu, je to kao sa dvojezičnim seoskim tablicama. Čuje se „Ionako imate hrvatski u školi“. Ča znači da imamo dvi ili tri ure hrvatski u tajednu? Ča znači da na početku i koncu sela stoji dvojezična tablica? Ča smo dobili? Još ništ. Znači, dvi ure nisu dost i cijeli školski sistem bi morao biti hrvatski odnosno dvojezičan, i u praksi ne samo na papiru, a za čuvarnice da ne govorim. Na tom djelamo i to pokušavamo barem u Beču ostvariti. U Gradišću to dijelom imamo, ali svagdir ne funkcionira dost dobro. Drugi je problem da imamo zakonski dvojezični školski sustav, ki valja za četire razrede osnovne škole. To „vani“ nigdo ne razumi. Znači mi moramo proširiti ponudu i na daljnje škole, ča dijelom imamo, ali nije to zadovoljavajuće. Moj credo je dakle, mora se o svemu pisati i na hrvatskom jeziku o svi područji, a mi moramo dojt do obrazovanja i školovanja ne samo na hrvatskom jeziku nego i o hrvatski sadržaji. Sve ča se u školi podučava, s čim stupiš u život s 18, 19 ljet, to bi se moralo znati i na hrvatskom jeziku. Ako to znamo, onda imamo šansu preživiti kao manjinska zajednica.

Fotografije na sljedećoj stranici:

1 Štefi Fazekas i Ivica Mikula pri priredbi »100 ljet HRVATSKE NOVINE« u Željeznu, (2010.)

2 Jurica Čenar pri priredbi »100 ljet HRVATSKE NOVINE« u Željeznu, (2010.)

3 Petar Tyrán i Marin Berlaković pri simpoziju »100 ljet HRVATSKE NOVINE« u Hrvatskom centru u Beču, (2010.)

4 Karikaturist Petar Palković pri simpoziju »100 ljet HRVATSKE NOVINE« u Hrvatskom centru u Beču, (2010.)

5 Manfred Roth, Jandre Palatin i Franjo Pajrić čitaju HN

6 Gimnazijalke na pohodu uredništvu HN

fotografije: Petar Tyrán

